
การประเมินผลกระทบ

(Impact Evaluation)

ไพรินทร์ ภาณานันท์ *

การประเมินโครงการที่ดีนั้น จะต้องเป็นกระบวนการที่เป็นระบบมีการบูรณาการทุกแบบเช่น การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) การประเมินข้อมูลนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลงาน (Product Evaluation) เข้าด้วยกัน เพื่อให้เป็นการประเมินโครงการที่สมบูรณ์ได้ข้อมูลครบถ้วนเพียงพอต่อการตัดสินใจของผู้บริหารโครงการหรือผู้รับผิดชอบโครงการ และถ้าเป็นไปได้ก็จะต้องมีการประเมินสิ่งเกี่ยวพันอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากที่โครงการ หรือกิจกรรมนั้นได้สิ้นสุดไปแล้วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นระยะเวลาที่นานหรือสั้น ๆ ก็ได้ โดยพิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบุคคลหรือสภาพแวดล้อมในพื้นที่ที่มีการบริหารโครงการ นั้น ๆ การประเมินประเภทนี้ เรียกว่าการประเมินผลที่เกิดจากโครงการหรือการประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation)

คำว่า "ผลกระทบ" ซึ่งตรงกับคำว่า "Impact" นั้น มีความหมายหลายลักษณะดังนี้

- ผลกระทบ คือ ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยตรง
- ผลกระทบ คือ ผลประโยชน์ (Benefit) ที่พึงจะได้จากความสำเร็จของโครงการนั้นในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้หมายถึงผลกระทบใน

ทางที่ดีที่คาดว่าจะเกิดขึ้นโดยตรงและโดยอ้อม

- ผลกระทบ คือ ผลที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการ (Intended Effect) หลังจากโครงการเสร็จสิ้นไปแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่งเป็นการติดตามผล (Follow-up Evaluation) เพื่อให้ได้ผลโครงการที่สมบูรณ์

จากความหมายของคำว่า ผลกระทบ ดังที่ได้กล่าวมานั้น จึงทำให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับผลกระทบ เนื่องจากการนิยามความหมายที่ชัดเจนและเป็นสากลยังมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการให้นิยามไว้เฉพาะ โครงการ กิจกรรม หรืองานที่จะประเมินเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้กับการประเมินโครงการอื่น ๆ ได้อีก

การประเมินบางลักษณะที่อาจคุ้นแล้ว คล้ายกับการประเมินผลกระทบจนบางครั้งต้องพิจารณาแยกแยะให้ดีกว่าก่อนทำการประเมิน ได้แก่

1. การประเมินผลสรุปของโครงการ (Summative Evaluation)
2. การติดตามผลโครงการ (Follow-up Evaluation)
3. การประเมินผลหลังเสร็จสิ้นโครงการ (Post-Project Evaluation)
4. การประเมินผลงาน (Product Evaluation)
5. การประเมินในระยะสุดท้าย (Out-

* นิสิตปริญญาโท วิชาเอกการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

comes Evaluation)

๑. การประเมินผลข้างเคียง (Side-Effects Evaluation)

จะเห็นได้ว่าการประเมินหลายลักษณะที่ใกล้เคียงกับการประเมินผลกระทบจนเกิดความสับสนคลุมเครือว่า การประเมินลักษณะใดคือการประเมินผลกระทบกันแน่ จึงเป็นเหตุให้ผู้สนใจการประเมินผลกระทบน้อย หรือบางครั้งก็มองข้ามไป มิได้ทำการประเมิน ซึ่งความจริงแล้วเป็นจุดสำคัญที่จะบ่งบอกหรือเป็นตัวชี้ความสำเร็จของโครงการหรือกิจกรรมนั้น มองกันง่าย ๆ ก็คือ โครงการหรือกิจกรรมนั้นจะเป็น "เหตุ" และผลกระทบนั้นจะเป็น "ผล" อย่างนี้เรามองในเชิงของตรรกศาสตร์ อธิบายได้ว่า เราปฏิบัติโครงการ หรือกิจกรรมได้ผลผลิต (Product) ออกมา แต่ไม่ได้สนใจผลผลิตนั้นว่าเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด เราสนใจว่าผลผลิตที่ได้มานั้นส่งผล หรือทำให้เกิดสิ่งใดขึ้นบ้าง เป็นไปตามที่เราได้คาดหวังไว้ในโครงการนั้น หรือไม่

ตัวแปรที่เป็นอุปสรรคในการประเมินผลกระทบ และอยู่เหนือการควบคุมก็คือ เวลา บางครั้งผลกระทบมิได้เกิดขึ้นทันทีทันใด แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยสะสมมากขึ้น และแสดงผลออกมาภายหลังที่โครงการเสร็จสิ้นไปแล้วระยะเวลาหนึ่ง และจะต้องแน่ใจว่าเป็นผลจากโครงการจริง ๆ ดังที่คาดหวังไว้ ไม่ใช่ผลข้างเคียง (Side-Effects)

ในการประเมินผลกระทบ บางครั้งต้องใช้เวลาเป็นระยะยาว เพื่อจะดูว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่เมื่อโครงการได้เสร็จสิ้นไปแล้ว จึงมีลักษณะคล้ายกับการติดตามผล (Follow-up Evaluation) แต่บางครั้งก็ใช้เวลาสั้น ๆ ก็จะได้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการประเมิน จึงจะทำให้ได้ข้อมูลหรือสารสนเทศ (Information) ที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ

วิธีการประเมินผลกระทบนั้น อาจประเมินได้ 2 ลักษณะคือ

1. ประเมินจากผู้รับผลกระทบนั้นโดยตรง เป็นการวิเคราะห์เชิงเหตุผล (Causal relationship) ว่าโครงการเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผลกระทบนั้นจริง ๆ การประเมินวิธีนี้ต้องใช้เครื่องมือและแบบแผนการวัดที่มีประสิทธิภาพสูง

2. ประเมินทางอ้อม เป็นการประเมินที่ใช้เครื่องมือและแบบแผนการวัดที่มีประสิทธิภาพไม่สูงเท่าวิธีแรก เนื่องจากไม่ต้องการข้อมูลที่จะเอื้อมหาได้ยาก เพียงต้องการทราบผลกระทบนั้นเพียงคร่าว ๆ

สรุปได้ว่า แบบแผนการวัดที่เหมาะสมกับการประเมินผลกระทบ คือวิธีการแบบทดลอง (Experimental) และกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental) เนื่องจากเป็นวิธีการวัดและเปรียบเทียบผลกระทบ (Impact) ในแง่มุมต่าง ๆ ของโครงการที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดจากโครงการโดยตรงนั้น เปรียบเสมือนผลที่เกิดจาก treatment นั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

- นิศา ชูโต. การประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสารการพิมพ์, 2527.
 ประทุม รอดประเสริฐ. การบริหารโครงการ. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, 2529.
 สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. รวมบทความทางการประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.